

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับดังนี้ ตอนที่ 1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต และการพัฒนาตัวบ่งชี้ ตอนที่ 2. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเทคนิคการสนทนากลุ่ม ตอนที่ 3. ประวัติความเป็นมาจังหวัดร้อยเอ็ด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต และการพัฒนาตัวบ่งชี้

1.1 ความหมายคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิต ได้มีผู้ให้นิยามไว้ในลักษณะต่างๆกันไป ทั้งที่เป็นการมองคุณภาพชีวิตในมิติเดียว จนถึงหลายมิติ และระหว่างมิติเหล่านั้นมีบางอย่างที่เหมือนกันและบางอย่างที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกรอบการรับรู้ความเข้าใจ และทฤษฎีต่างๆที่ยึดถือ ซึ่งมีผู้นิยามไว้ดังนี้ คือ

ลิว (Liu , 1975) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตเป็นชื่อใหม่ของความดั้งเดิม (Old notion) ซึ่งเรียกกว้างๆว่า การเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) คือการเป็นอยู่ที่ดีของคน และสิ่งแวดล้อมตามสภาพทั่วไป ในด้านส่วนบุคคล คุณภาพชีวิตจะแสดงออกในรูปความต้องการ (Wants) เมื่อได้รับการตอบสนองแล้วจะทำให้บุคคลนั้นมีความสุข หรือความพอใจ แต่ในทางสังคม และสภาพแวดล้อม การมีชีวิตอย่างมีคุณภาพต้องไม่เป็นภาระ หรือก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม (ชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์, 2523)

Campbell(1976) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับสุขภาพ (Well-Being) ไม่เพียงแต่หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ทางด้านวัตถุ เช่นการมีอาหารเพียงพอ หรือการมีที่อยู่อาศัยอย่างดีเท่านั้น หากรวมถึงสิ่งที่มีคุณค่าความสำคัญทางจิตใจ หรือ ความรู้สึกที่จับต้องไม่ได้ เช่นความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความปลอดภัย เป็นต้น

นิพนธ์ คันธเสวี (2525) ได้ให้คำจำกัดความคุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับสภาพการดำรงชีพของมนุษย์ตามองค์ประกอบของชีวิตอันได้แก่ ทางร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิดและจิตใจ

ลีปนนท์ เกตุทัต(2523) ได้กล่าวไว้ว่า "ชีวิตที่มีคุณภาพ คือชีวิตที่มีความสุข ชีวิตที่สามารถปรับตนเองให้เข้ากับธรรมชาติทางกายภาพ และธรรมชาติทางสังคม และสามารถปรับธรรมชาติให้เข้ากับตนเองโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติและสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น"

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ที่นักวิชาการทั้งใน และต่างประเทศกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น พอจะสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม

1.1.1 องค์ประกอบคุณภาพชีวิต

จากปรัชญา และความหมายของคำว่า "คุณภาพชีวิต" ที่กล่าวมาแล้วนั้น นักวิชาการบางท่านได้กล่าวถึงความหมาย ของคุณภาพชีวิตว่า เป็นการกินดีอยู่ดีทางด้านร่างกายเท่านั้น และบางท่านอาจหมายถึง ความพึงพอใจที่ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ แต่อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นรูปแบบของการมีชีวิตที่เป็นสุขนั่นเอง การที่มนุษย์จะมีความสุขได้นั้นต้องมีความสุขทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ เพราะร่างกาย อารมณ์ และความคิดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชีวิต (สุนทร ตันติเวชกุล,2531) ซึ่งชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ (2520) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตต้องรวมปัจจัยทางด้านความต้องการทางด้านร่างกาย และจิตใจ นอกจากนี้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ที่คล้ายคลึงกันว่า องค์ประกอบคุณภาพชีวิตควรประกอบด้วย องค์ประกอบทางด้านกายภาพ อันได้แก่ ความต้องการทางด้านวัตถุ ที่ทำให้มนุษย์กินดีอยู่ดี ประกอบด้วยปัจจัย 4 การบริการทางด้านสังคมต่างๆ เช่น การศึกษา การบริการด้านสาธารณสุข เป็นต้น ปัจจัยดังกล่าวสามารถสนองความต้องการทางด้านร่างกายของมนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และองค์ประกอบส่วนที่ล่อง เป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจ ของมนุษย์ที่เป็นกลไกภายในจิตใจ และร่างกายซึ่งช่วยทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกอิ่มอก อิ่มใจ ได้แก่ ความมีศักดิ์ศรี ความพึงพอใจ ความสามารถในการสร้างสรรค์ และความรู้สึกว่าตนเองเป็นที่รักของคนอื่น ฯลฯ (Stockdale ,1972 และ Liu ,1975)

แคมเบล (Campbell,1972) ได้เสนอ และชี้ให้เห็นรายละเอียดขององค์ประกอบของคุณภาพชีวิตว่าควรประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ **ด้านกายภาพ** ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยด้านมลภาวะ

ความหนาแน่นของประชากร และสภาพที่อยู่อาศัย ฯลฯ ด้านสังคมประกอบด้วย ปัจจัยด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ความมั่นคงของครอบครัว และด้านจิตวิทยาประกอบด้วย ปัจจัยด้านความพอใจ ความสำเร็จ ความผิคนหวัง และความคับข้องใจในชีวิต

จากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณภาพชีวิต พอจะสรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ ประการแรก องค์ประกอบทางด้านร่างกาย ประการที่สอง องค์ประกอบทางด้านจิตใจ และประการที่สาม องค์ประกอบทางด้านสังคม รายละเอียดดังนี้

1) องค์ประกอบทางด้านร่างกาย

เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม (จักรกฤษณ์ นรมิตินตุงการ,2523 ; ดิเรก ฤกษ์สถานราษฎร์,2525 และ ละเอียด กิตติยานันท์ ,2529) มีผู้กล่าวว่า การรู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ถูกหลักอนามัย และครบถ้วนตามหลักโภชนาการ คือรับประทานอาหารครบ 5 หมู่และครบ 3 มื้อ มีผลทำให้ร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย (Shama,1975 ; ศรีม่วง จิตกรณกิจศิลป์,2526 ; ชิดชัย สนั่นเสียง,2529 และ วิณะ วีระไวทยะ,2526)ในด้านที่อยู่อาศัยก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิต (ชิดชัย สนั่นเสียง,2529) ซึ่งเป็นสถานที่ที่สมาชิกทุกคนในครอบครัว ได้พักอาศัยหลับนอนอย่างสบายควรจัดสภาพที่อยู่อาศัยให้ถูกต้องตามเกณฑ์ทางสุขาภิบาล ในด้านความเหมาะสม ความเพียงพอ ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

2) องค์ประกอบทางด้านจิตใจ

เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อการมีคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพราะการกินดี อยู่ดีทางด้านวัตถุที่สนองความต้องการทางด้านร่างกายเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ เพราะมนุษย์ต้องเกิดความรู้สึกต่อสิ่งที่สนองความต้องการทางด้านร่างกาย เป็นความรู้สึกพึงพอใจ ความรัก ความผิคนหวัง ความซับซ้อนใจ หรือความมั่นคงปลอดภัย ซึ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยทางด้านจิตวิทยาที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของคุณภาพชีวิต (Campbell,1972 ; Stockdale,1972 ;Liu 1975 และนิพนธ์ คันธเสวี,2525) ในปัจจุบันนี้สังคมเป็นสังคมของวัตถุมากกว่าจิตใจ ซึ่งการคบค้าสมาคมของบุคคลในสังคมจะพิจารณาจากส่วนประกอบภายนอกคือใน

ด้านวัตถุ เช่น เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ หรือ ลักษณะที่อยู่อาศัย ฯลฯ มากกว่าทางด้านจิตใจ ทำให้ทำให้เกิดการเห็นแก่ตัว เหวียดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทำให้จิตใจประชาชนบางคนตกต่ำ มุ่งกอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเอง นิยมการดื่มเหล้า เล่นการพนัน และเสพสิ่งเสพติดต่างๆ(บุญทัน ดอกโทสง,2527) การมัวเมาในอบายมุขต่างๆ เป็นเหตุก่อให้เกิดคดีอาชญากรรมต่างๆด้วย ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้ทำให้คุณภาพชีวิตของคนไทยในปัจจุบันมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีนัก ทั้งนี้เพราะคุณภาพชีวิตของคนจะสมบูรณ์มากน้อยเพียงใดอยู่ที่คุณธรรมของคนเป็นสำคัญ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี,2522) และการมีคุณธรรม หรือการได้รับการพัฒนาจิตใจเป็นปัจจัยที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์,2529)

3. องค์ประกอบทางด้านสังคม

องค์ประกอบทางด้านสังคม เป็นเป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงมุ่งสนองบริการทางด้านสังคมขึ้นพื้นฐานที่จำเป็นทางด้านวัตถุโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้บริการทางด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา และการคมนาคมเป็นต้น (จักรฤษณ์ นรมิตินตุง,2523 ; ดิเรก ฤกษ์สาทร่าย,2525 และสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ,2528) แต่ในปัจจุบันนี้ความเจริญทางด้านวัตถุเกิดขึ้นมาก การดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลในสังคมเกิดการแข่งขัน แย่งชิงทำให้เกิดปัญหาทางสังคม และปัญหาอาชญากรรมที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ทำลายชีวิต และทรัพย์สิน ความสงบของประชาชนในสังคม (อานนท์ อากาภิรม,2521) ความไม่ปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินจากโจรผู้ร้ายส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคม (ศรีพงษ์ จิตกรณภิกษิตปี,2526 และศักดิ์ชัย ทวีศักดิ์,2529) และสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหนึ่งที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่นๆในสังคม เนื่องจากมนุษย์เกิดมาได้รับการเลี้ยงดู และเรียนรู้ทางสังคม และสร้างบุคลิกภาพแห่งความเป็นมนุษย์จากครอบครัว (พรพนทิพย์ คเนจร ณ ออยุธยา,2523) การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนนั้นต้องมาจากครอบครัว (เบญจา เกษนคร,2522) เพราะการดำรงชีวิตของบุคคลในแต่ละครอบครัวต้องมีการประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล การไม่มีปัญหาการขัดแย้งระหว่างบุคคลภายในครอบครัวเป็นสิ่งที่ดีสมาชิกในครอบครัวต้องการ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมนั้นจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมของตนให้มีความสุข และเจริญก้าวหน้า คุณภาพชีวิตของบุคคลจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับการได้รับการยอมรับจากสังคม บุคคลจะดำรงอยู่ในสังคมอย่างโดดเดี่ยวในสังคมไม่ได้ ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีกิจกรรมร่วมกันในสังคม ให้ความช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน ซึ่งถือว่ามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม (ศักดิ์ชัย ทวีศักดิ์,2529)

จากที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ หรือปัจจัยที่บ่งถึงคุณภาพชีวิต ดังกล่าวมาทั้ง 3 องค์ประกอบนั้น ผู้วิจัยคัดเลือกมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้ 11 ด้าน คือ ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาหาร ด้านสุขภาพ ด้านความปลอดภัยในชีวิต ด้านการส่งเสริมรายได้ ด้านการคุมกำเนิด ด้านการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านสภาพสิ่งแวดล้อม ด้านประชาธิปไตย และด้านการศึกษา

1.2 การพัฒนาตัวบ่งชี้

การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิต มีวิธีการพัฒนาตัวบ่งชี้ได้หลายวิธีด้วยกัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงความหมาย ลักษณะ และการสร้างตัวบ่งชี้ มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ความหมายตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ (Indicator) หมายถึง สิ่งที่บอกสภาพ หรือสภาวะในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในเชิงปริมาณ หรือ คุณภาพของสถานการณ์ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการนำข้อมูล หรือตัวแปร หรือข้อเท็จจริงมาสัมพันธ์กันตั้งแต่ 2 ตัวแปรขึ้นไปเพื่อให้เกิดค่า หรือคุณค่าที่สามารถชี้ให้เห็นลักษณะของสภาพการณ์นั้นๆ

ตัวบ่งชี้เป็นสารสนเทศอย่างหนึ่งที่ได้มาจากการประมวลผลข้อมูล โดยใช้มาตรการทางสถิติคำนวณขึ้น เพื่อใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย การวางแผน และการบริหารงาน การติดตามผลการดำเนินงาน และการจัดลำดับการพัฒนา (เจอจันท์ จงสถิตอยู่ และ กมลสุดประเสริฐ, 2534 ; Passcharpouls; 1980)

1.2.2 ลักษณะสำคัญที่ประกอบเป็นตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ตัวบ่งชี้ประกอบด้วยข้อมูลซึ่งเป็นตัวแปรอย่างน้อย 2 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ข้อมูล หรือตัวแปรนี้จะถูกจัดกระทำโดยวิธีการคำนวณทางคณิตศาสตร์
- 2) ตัวบ่งชี้จะกำหนดเป็นปริมาณหรือมีค่าเป็นตัวเลข มิใช่การบรรยายข้อความ
- 3) ตัวบ่งชี้จะบอกความหมายในตัวมันเองในเรื่องของเวลาและสถานที่

(ชัยพจน์ ภัทงาม, 2529; ชินภัทร ภูมิรัตน, 2526 ; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530 ; Davies, 1972 ; Johnstone, 1981; Cowie ,1989)

1.2.3 การสร้างตัวปงซี มีวิธีการสร้างอยู่ 2 วิธี คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530)

- 1) สร้างตัวปงซีโดยการจัดกลุ่มตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับสภาวะที่ต้องการศึกษา โดยยึดกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ตั้งไว้ แล้วจัดลำดับความสำคัญของตัวแปรเพื่อสังเคราะห์ขึ้นเป็นตัวปงซี
- 2) สร้างตัวปงซีโดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ที่นำมาวิเคราะห์ แล้วจัดกลุ่มตัวแปรโดยใช้หลักเกณฑ์ทางสถิติเป็นพื้นฐานในการสร้าง

ในการสร้างตัวปงซี สิ่งที่ต้องคำนึงถึงมีอยู่ 2 ประการ คือ 1) การคัดเลือกตัวแปรที่จะอธิบายสภาพการณ์ 2) การสังเคราะห์ตัวแปรต่างๆเข้าด้วยกัน (Johnstone, 1981)

1. การคัดเลือกตัวแปร

การคัดเลือกตัวแปร เพื่อสังเคราะห์ขึ้นเป็นตัวปงซีนั้น จะเริ่มจากการจัดกลุ่มตัวแปรที่พิจารณาเห็นว่า มีความสัมพันธ์กับสภาพการณ์ที่มุ่งจะยกขึ้นมาแสดง โดยอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมา หรือผลงานวิจัยในอดีตเป็นพื้นฐาน ซึ่งในขั้นแรกจะต้องสร้างความมั่นใจก่อนว่าตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ที่จะแสดงได้รับการพิจารณาอย่างทั่วถึง ด้วยการระบุลักษณะของตัวปงซีที่ต้องการสร้างขึ้นอย่างละเอียดและชัดเจน ในบางกรณีตัวแปรดังกล่าวอาจได้จากการศึกษาจากเอกสารต่างๆ หรืออาจจะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยกันลงความเห็นว่าคุณลักษณะของตัวปงซีที่จะสร้างขึ้นควรเป็นอย่างไร แต่ถ้าตัวแปรที่เกี่ยวข้องมีจำนวนมากก็จะทำให้แนวคิดและตีความหมายซับซ้อนยิ่งขึ้นด้วย หากเป็นเช่นนี้ก็ควรหาทางการกลั่นกรองตัวแปรออกให้เหลือเพียง ตัวแปรหลักที่สำคัญเท่านั้น เป็นการป้องกันมิให้ตัวปงซีที่สร้างขึ้นสะท้อนสภาวะการณ์อื่นๆที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ โดยทั่วไป ถ้าตัวแปรตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์กันเองสูง จะไม่นิยมใช้ตัวแปรเหล่านั้นทั้งหมด เพราะไม่เป็นการประหยัด และผลที่ได้อาจจะไม่ได้เท่าที่ควร แต่จะคัดตัวแปรที่สมบูรณ์ที่สุด คือ ตัวแปรที่ไม่มีปัญหาด้านความคลาดเคลื่อนในการวัดได้เพียงตัวเดียว และหาตัวแปรอื่นที่มีความสัมพันธ์ภายในต่ำ แต่มีแนวโน้มว่าสามารถช่วยอธิบายสภาพการณ์ที่จะเสนอในระดับสูง

2. วิธีการสังเคราะห์ตัวแปร

การสร้างตัวแปรขึ้นนั้นสามารถสังเคราะห์โดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ แล้วนำมาจัดกลุ่มตัวแปรโดยใช้หลักการทางสถิติ คือการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) ได้ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) รายละเอียดดังนี้

2.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ

2.1.1 ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวประกอบ

ตัวประกอบ (Factor) อาจให้คำจำกัดความได้ต่างๆกัน (อุทุมพร จามรมาน, 2532) ดังนี้ คือ

1. ในทางคณิตศาสตร์ ตัวประกอบ คือ แกนหรือมิติในอวกาศที่บอกความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์
2. ในทางทฤษฎี ตัวประกอบ คือ โครงสร้าง (construct) ของทฤษฎี
3. ในทางประจักษ์ ตัวประกอบ คือ ผลการจัดกลุ่มของสิ่งของ เหตุการณ์หรือวิธีการที่ได้ออกมาให้เห็นจริง

การวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor Analysis) เป็นเทคนิคทางสถิติที่มีวัตถุประสงค์ในการลดปริมาณของตัวแปรให้มีจำนวนน้อยลง เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ หรือการวิเคราะห์ตัวประกอบจะถูกนำมาใช้ในการกำหนดว่า ความสัมพันธ์ของตัวแปรจะสามารถอธิบายด้วยตัวแปรที่มีจำนวนน้อยลงได้หรือไม่ โดยยึดหลักว่า การที่ตัวแปรหรือข้อมูลต่างๆ มีความสัมพันธ์กันก็เพราะตัวแปรต่างๆ เหล่านี้มีตัวประกอบร่วมกัน (common factor) ซึ่งสังเกตได้จากการจับกลุ่มของตัวแปรหรือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ซึ่งมีความสัมพันธ์กันสูง

2.1.2 จุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ตัวประกอบ

การใช้เทคนิควิเคราะห์ตัวประกอบมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 3 ประการ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และลัดดาวัลย์ รอดมณี, 2527) คือ

1. เพื่อหาตัวประกอบ ร่วมที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างตัวแปรต่างๆ เรียกว่า Exploratory Factor Analysis
2. เพื่อพิสูจน์ สนับสนุน ตรวจสอบสมมติฐาน เกี่ยวกับโครงสร้างของข้อมูล หรือตัวแปรว่ามีตัวประกอบร่วมกันกี่ตัวประกอบอะไรบ้าง และแต่ละตัวแปรมีความสัมพันธ์กับตัวประกอบอย่างไร เรียกว่า Confirmatory Factor Analysis
3. เพื่อนำโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างตัวประกอบ และตัวแปรเหล่านี้ไปใช้สร้างคะแนนตัวประกอบ (factor score) คะแนนที่ได้นี้ เปรียบเสมือนค่าของตัวแปรตัวใหม่ที่ประกอบด้วยตัวแปรเดิมหลายๆตัวที่เรียกว่า composite variable

2.1.3 ลักษณะของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ตัวประกอบ

ลักษณะของข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ตัวประกอบ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายและแบบของการวิเคราะห์ตัวประกอบ ข้อมูลที่ใช้แบ่งออกเป็น 3 แบบ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และลัดดาวัลย์ รอดมณี, 2527) คือ

1. ข้อมูลที่เป็นตัวแปรแบ่งลักษณะของประชากร หรือตัวอย่าง ที่ได้มาจากการสำรวจ เช่น อายุ เพศ การศึกษา รายได้ ข้อมูลที่ใช้คือตัวแปรที่แสดงค่าต่างๆของลักษณะของประชากร การวิเคราะห์ตัวแปรประเภทนี้ เรียกว่า ประเภท R (R-type factor analysis) ซึ่งเป็นแบบที่ใช้กันเป็นส่วนใหญ่
2. ข้อมูลที่เน้นการวิเคราะห์ความคล้ายคลึง หรือความแตกต่างกันของหน่วย ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือวัตถุสิ่งของ (association between individuals or objects) แทนที่จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์หรือความไม่สัมพันธ์กันระหว่างตัวแปร ข้อมูลที่ต้องเตรียมคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือวัตถุสิ่งของ การวิเคราะห์ตัวประกอบประเภทนี้เรียกว่า Q-type factor analysis ซึ่งยังไม่เป็นที่แพร่หลายในวงการศึกษาทางสังคมศาสตร์
3. เป็นการวิเคราะห์ตัวแปรที่เก็บจากบุคคล หรือวัตถุสิ่งของกลุ่มเดียวกัน 2 ครั้ง และนำเอาคุณสมบัติหรือตัวแปรมาวิเคราะห์ การวิเคราะห์ตัวประกอบประเภทนี้เรียกว่า การวิเคราะห์ปัจจัยแบบ 3 ด้าน (three-mode factor analysis) ซึ่งยังไม่เป็นที่แพร่หลายเช่น

2.1.4 แบบจำลองการวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor Analysis Models)

แนวคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์ตัวประกอบมีแบบจำลองใหญ่ๆ 2 แบบคือ แบบจำลององค์ประกอบหลัก (component factor model) และ แบบจำลองตัวประกอบร่วม (common factor model)

1. แบบจำลององค์ประกอบหลัก (component factor model) เป็นแบบจำลองที่เน้นเรื่องมิติในอวกาศที่ครอบคลุมความแปรปรวนของตัวแปร เป็นการพยายามหาตัวแปรจากตัวแปรที่มีอยู่ โดยไม่คำนึงถึงส่วนที่วัดด้วยความแปรปรวนร่วม หรือความแปรปรวนเฉพาะมากนัก ดังนั้นตัวประกอบที่ได้รับจากแบบจำลองนี้จึงมีส่วนผสมระหว่างความแปรปรวนร่วม ความแปรปรวนเฉพาะ และความแปรปรวนคลาดเคลื่อน วิธีการสกัดตัวประกอบประเภทนี้ คือ วิธีองค์ประกอบหลัก (PRINCIPAL COMPONENTS ANALYSIS หรือ PC หรือ PA_1)

2. แบบจำลองตัวประกอบร่วม (common factor model) สำหรับแบบจำลองประเภทนี้ กำหนดให้ตัวแปรแบ่งออกเป็นส่วนย่อยๆ ได้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่ร่วมกับตัวแปรอื่น และส่วนเฉพาะของตัวเอง

2.1.5 ความแตกต่างของแบบจำลองทั้งสองในการวิเคราะห์ (อุทุมพร จามรนาน, 2532) คือ

1. ในแบบจำลองตัวประกอบร่วมผู้วิเคราะห์ต้องตั้งข้อตกลง เบื้องต้น เกี่ยวกับความแปรปรวนร่วม หรือค่าความร่วมกัน (communality, h^2) ของตัวแปร แต่ในแบบจำลององค์ประกอบหลักไม่จำเป็นต้องทำเช่นนั้น

2. การวิเคราะห์ตัวประกอบ ซึ่งเริ่มจากเมทริกซ์สหสัมพันธ์ (correlation matrix) ค่าในแนวทแยงของแบบจำลองตัวประกอบร่วม จะต้องประมาณค่าความร่วมกันก่อน แต่ในโมเดลองค์ประกอบหลักใช้ 1.00 ใส่ไว้ในแนวทแยงของเมทริกซ์สหสัมพันธ์ (R) แทน

3. ในแบบจำลององค์ประกอบหลัก จำนวนตัวแปรจะเท่ากับจำนวนตัวประกอบสามารถอธิบายได้ว่า ตัวประกอบจะอธิบายความแปรปรวนของตัวแปร z_A ได้ทั้งหมด (factors account for the variance of the z_A S) ในขณะที่ตัวประกอบในแบบจำลองตัวประกอบร่วมอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (factors account for the relationships or correlation between variables) ซึ่งจำนวนตัวประกอบจะน้อยกว่าตัวแปรมาก

2.1.6 ข้อตกลงเบื้องต้นของแบบจำลององค์ประกอบหลัก และแบบจำลองตัวประกอบร่วม
(อุทุมพร จามรمان, 2532) มีดังนี้ คือ

1. ความสามารถ หรือปริเขต หรือทฤษฎี ประกอบด้วยตัวประกอบหลายตัวแต่ละตัวได้มาจากปัญหา หรือคำถาม หรือข้อความ หรือตัวแปรที่ต่างกัน
2. ความสลับซับซ้อนต่างๆของตัวแปร หมายความว่าถึงจำนวนตัวประกอบ
3. ตัวประกอบที่ได้ไม่สัมพันธ์กันทางสถิติ
4. ผู้ที่ถูกวัด (เช่น คน) จะต้องมีลักษณะเกี่ยวกับตัวประกอบ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง
5. น้ำหนักตัวประกอบแตกต่างกันออกไปตามตัวแปร
6. ความแปรปรวนทั้งหมดถูกแบ่งส่วนได้ในลักษณะเชิงบวกแบบเส้นตรง

2.1.7 เทคนิคการวิเคราะห์ตัวประกอบ มีขั้นตอนสำคัญ 2 ขั้นตอน ดังนี้ (อุทุมพร จามรمان, 2532)

1. การสกัดตัวประกอบ (factor extraction)
2. การหมุนแกนตัวประกอบ (factor rotation)

2.1.7.1 การสกัดตัวประกอบ (factor extraction) สามารถทำได้หลายวิธี ในคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS มีวิธีที่สำคัญๆ และนิยมกัน (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, 2533) ดังนี้คือ

1) วิธีองค์ประกอบสำคัญ (Principal Component Method, PC or PA₁) วิธีการนี้อาศัยหลักความสัมพันธ์เชิงเส้น ระหว่างตัวแปรที่ใช้เป็นข้อมูลองค์ประกอบหลักของตัวแปร คือ การผสมเชิงเส้นของตัวแปรที่อธิบายการผันแปรของข้อมูลได้มากที่สุด จากนั้นหากการผสมที่สอง ที่สามารถอธิบายการผันแปรได้มากที่สุดเป็นอันดับสองโดยที่ไม่สัมพันธ์กับการผสมแรก ทำเช่นนี้เรื่อยไป

2) วิธีแกนหลัก (Principal Factor Analysis, PAF or PA₂) เป็นเทคนิคเพื่อลดจำนวนตัวแปรที่เป็นอิสระต่อกันให้เหลือน้อยลง หรือเพื่อทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับแหล่งความแปรปรวนร่วมที่สำคัญ โดยเริ่มคำนวณหาตัวประกอบที่ละตัว พิจารณาจากค่าไอเกน และเวกเตอร์ไอเกน เมื่อได้ตัวประกอบตัวที่หนึ่ง นำน้ำหนักตัวประกอบมาคูณภายใน เพื่อให้ได้เมตริกสหสัมพันธ์ แล้วนำไปลบจากเมตริกสหสัมพันธ์เดิม จะได้เมตริกค่าเหลือ แล้วจึงสกัดตัวประกอบตัวที่สองจากเมตริกค่าเหลือ ทำเช่นนี้เรื่อยๆไป จนเมตริกค่าเหลือมีค่าใกล้ศูนย์

3) **วิธีความเป็นไปได้ที่น้อยที่สุด** (Maximum Likelihood, ML) วัตถุประสงค์ของวิธีการนี้ คือ การหาองค์ประกอบของข้อมูลทั้งหมดของประชากร ซึ่งเมื่อนำไปใช้คำนวณหาเมทริกซ์ค่าสัมประสิทธิ์แล้ว มีโอกาสมากที่จะได้เมทริกซ์ที่สอดคล้องกับเมทริกซ์ข้อมูล วิธีการนี้ให้สถิติทดสอบไคสแควร์ เพื่อใช้ทดสอบในกรณีที่ใช้ข้อมูลจากตัวอย่าง ขนาด 1,500 ถึง 5,999 ราย ถ้าข้อมูลมีมากกว่านี้จะมีปัญหา เพราะไคสแควร์ไม่เหมาะกับตัวอย่างที่มากกว่านี้ เนื่องจากข้อมูลเป็นตัวอย่างซึ่งมีการผันแปรของตัวอย่างเมทริกซ์ที่คำนวณได้จากข้อมูล อาจไม่ตรงกับประชากร จึงต้องใช้ไคสแควร์ทดสอบว่า ความแตกต่างที่พบไม่มากจนเกินค่าที่คาดหวังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. **วิธีกำลังสองน้อยที่สุดไม่ปรับน้ำหนัก** (Unweighted Least Squares, ULS) เป็นวิธีการสกัดตัวประกอบโดยกำหนดจำนวนไว้ตายตัว และพยายามหาเมทริกซ์บนแผนขององค์ประกอบ (factor pattern matrix) ที่ทำให้ผลรวมของความแตกต่างกำลังสอง ระหว่างเมทริกซ์ความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นใหม่ และเมทริกซ์ความสัมพันธ์เดิมของตัวแปรที่มีค่าน้อยที่สุด

5. **วิธีกำลังสองน้อยที่สุดทั่วไป** (Generalized Least Squares, GLS) เป็นวิธีการที่ใช้หลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับวิธีการอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากวิธีองค์ประกอบหลัก เพียงแต่มีการถ่วงน้ำหนักความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปร ในเชิงปฏิภาคกลับกันความเด่นเฉพาะ (uniqueness) ของตัวแปรนั้นโดยให้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีความเด่นเฉพาะมากมีน้ำหนักน้อยกว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีความเด่นเฉพาะตัวต่ำ

6. **วิธีอัลฟา** (Alpha) ใช้หลักเช่นเดียวกับการแยกปัจจัยแบบอื่นๆ คือมีการตั้งสมมติฐานไว้ว่า ตัวแปรแต่ละตัวมีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ตัวประกอบร่วม และตัวประกอบเฉพาะ แต่ที่แตกต่างจากวิธีการอื่นๆคือ แทนที่จะถือว่าจำนวนกรณีที่จะใช้ในการวิเคราะห์เป็นจำนวนตัวอย่างกับถือว่า จำนวนตัวแปรนั้นเป็นตัวอย่างของคุณสมบัติของประชากร จึงหาตัวประกอบที่เป็นตัวแทนของคุณสมบัติของประชากร

7. **วิธีภาพพจน์ หรือวิธีเงา** (Image) เป็นวิธีซึ่งสมมติว่าตัวแปรแต่ละตัว แบ่งออกเป็น 2 ส่วน สัดส่วนของทั้ง 2 ส่วนนี้คำนวณได้จากการประมาณโดยอาศัยเมทริกซ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทฤษฎีเงาซึ่งกัทแมนเป็นผู้พัฒนา ส่วนที่เป็นส่วนร่วมของตัวแปรคาดประมาณได้จากความสัมพันธ์เชิงเส้นของตัวแปรนั้นที่กับตัวแปรที่เหลือทั้งหมด ส่วนที่เรียกว่าเงาของตัวแปร และส่วนเฉพาะของตัวแปร คือส่วนที่ไม่สามารถคาดประมาณได้จากความสัมพันธ์เชิงเส้นกับตัวแปรอื่น ส่วนนี้เรียกว่า ด้านเงา (anti - image) ค่าของเงาที่หาได้จะใกล้เคียงกับค่าอัตราการร่วมที่แท้จริงหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าตัวแปรที่มีอยู่นั้นแทนประชากรของตัวแปรทั้งหมดได้หรือไม่ ถ้าเรามีตัวแปร

ทุกตัวค่ากำลังสองของเงาของตัวแปรจะเท่ากับอัตราส่วนความเท่ากันของตัวแปร และค่ากำลังสองของส่วนที่ด้านเงาของตัวแปรจะเท่ากับค่าผันแปรของปัจจัยเฉพาะ

ในการสกัดตัวประกอบมักจะพยายามที่จะให้ได้ความแปรปรวนมากที่สุด สำหรับตัวประกอบแต่ละตัว หลังจากที่สกัดตัวประกอบรวมของตัวแปรต่างๆได้แล้ว ก็จะทราบว่าตัวแปรใดมีองค์ประกอบร่วมกับตัวแปรใด โดยดูจากเมทริกซ์น้ำหนักตัวประกอบ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวประกอบแต่ละตัวกับตัวแปรต่างๆเหล่านั้น ตัวประกอบที่สกัดได้ก่อนการหมุนแกน ในบางครั้งก็ยากแก่การอ่านและการตีความหมาย วัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการวิเคราะห์ตัวประกอบ ก็คือ การหาตัวประกอบที่มีความหมายตัวประกอบที่ได้จะมีความหมายชัดเจน ก็ต่อเมื่อประกอบด้วยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด และมีน้ำหนักมากต่อองค์ประกอบหนึ่งเป็นพิเศษ (อมรรัตน์ ลาคำเสน, 2536)

2.1.7.2 การหมุนแกนตัวประกอบ (Factor Rotation)

หลังจากสกัดตัวแปร มักพบว่าตัวประกอบแรกที่เราได้จะอธิบายความแปรปรวนร่วมระหว่างตัวแปรได้มากกว่าตัวประกอบตัวต่อมาตามลำดับ ตัวประกอบที่สองจะอธิบายความแปรปรวนที่เหลือจากการอธิบายด้วยตัวประกอบ 2 ตัวแรก เช่นนี้เรื่อยไป จากผลการสกัดตัวประกอบ ในบางครั้งพบความสลับซับซ้อนของตัวประกอบ ในกรณีที่ตัวแปรตัวหนึ่งมีน้ำหนัก (factor loading) บนตัวประกอบ 1 ตัว ยังมีความสลับซับซ้อนของตัวประกอบมากเท่าใด ความยุ่งยากในการแปลความหมายของตัวประกอบและตัวแปรก็มีมากเท่านั้น ดังนั้นจึงต้องลดความสลับซับซ้อนของตัวแปรให้ต่ำลง เพื่อตัวแปรแต่ละตัวจะได้มีน้ำหนักบนตัวประกอบเพียงตัวเดียว ซึ่งการลดความซับซ้อนของตัวแปรลง ทำได้โดยการหมุนแกนนั่นเอง

ลักษณะการหมุนแกน ที่ใช้กันทั่วไปมี 2 แบบ คือ (อุทุมพร จามรมาน, 2532)

1) การหมุนแกนแบบออร์โธกอนอล (orthogonal) เป็นการให้แกนตัวประกอบตั้งฉากกัน มีลักษณะที่สำคัญดังนี้ คือ

1.1 ผลคูณภายในของน้ำหนักตัวประกอบเป็นศูนย์

1.2 คะแนนตัวประกอบเป็นอิสระเชิงเส้นตรงและไม่สัมพันธ์กัน นั่นคือ เมทริกซ์ สหสัมพันธ์ของตัวประกอบ คือ ไรเดนตีตี้เมทริกซ์ (identity matrix)

1.3 ลำดับที่ของตัวประกอบที่หมุนแกนแล้ว อาจแตกต่างจากที่ยังไม่ได้หมุนแกน

1.4 ผลคูณภายในเมทริกซ์ตัวประกอบที่หมุนแกนแล้ว มีค่าเท่ากับผลคูณภายในของ เมทริกซ์ตัวประกอบที่ยังไม่ได้หมุนแกน

การหมุนแกนแบบอโรทอนอล มีเทคนิคที่สำคัญ คือ

1. วิธีควาติแมกซ์ (quartimax) เป็นการลดความซับซ้อนเชิงตัวประกอบของตัวประกอบ ของตัวแปรให้น้อยลงที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการทำน้ำหนักตัวประกอบให้มีค่าสูงปานกลางแล้ว ลดจำนวนตัวแปรลง ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ได้ตัวประกอบทั่วไป (เป็นวิธีลดจำนวนตัวประกอบให้น้อย ลง)

2. วิธีวาริแมกซ์ (varimax) เป็นวิธีที่ทำให้ค่าความแปรปรวนของน้ำหนักระหว่างตัว ประกอบสูงสุด โดยพิจารณาเฉพาะตัวแปรที่มีน้ำหนักสูงเท่านั้น (เป็นวิธีลดจำนวนตัวแปรลง)

3. วิธีอีควาแมกซ์ (equamax) เป็นวิธีผสมผสานระหว่างวิธีวาริแมกซ์กับวิธีควาติแมกซ์ เป็นการลดทั้งจำนวนตัวแปรและจำนวนตัวประกอบ

2) การหมุนแกนแบบออบลิค (oblique) เป็นการหมุนแกนที่แกนตัวประกอบไม่ต้อง ตั้งฉาก เพราะในความเป็นจริงตัวประกอบอาจมีความสัมพันธ์กันก็ได้ ซึ่งจะทำให้ผลที่ได้ใกล้เคียง กับความเป็นจริงมากกว่า ลักษณะการหมุนแกนแบบออบลิค มีดังนี้ คือ

1. คะแนนตัวประกอบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

2. มีเมทริกซ์ใหม่ที่แยกออกจากกัน คือเมทริกซ์โครงสร้างตัวประกอบกับเมทริกซ์แบบแผน ตัวประกอบ

3. น้ำหนักตัวประกอบมีความหมาย คือ สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรกับตัวประกอบใน เมทริกซ์ แบบแผนของแกนอ้างอิง

4. น้ำหนักของตัวประกอบอาจมีค่ามากกว่า 1.0 ได้

5. ค่าความร่วมกันไม่สามารถคำนวณจากน้ำหนักในตัวประกอบได้โดยตรง

6. ไม่สามารถคำนวณความแปรปรวนอันหนึ่งมาจากตัวประกอบได้โดยตรง

การหมุนแกนแบบออบลิค มี 2 ประเภทใหญ่ๆคือ วิธีการหมุนแกนที่อาศัยแกนอ้างอิง (reference axis) และวิธีการหมุนแกนที่อาศัยเมทริกซ์แบบแผน (factor pattern)

1. แบบควาติมิน (quatimin)
2. แบบโควาริมิน หรือไบควาติมิน (covarimin or biquartimin)
3. แบบออบลิมิน (oblimin)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ สกัดองค์ประกอบโดยใช้วิธีองค์ประกอบสำคัญ (PC) และหมุนแกนแบบออบลิมิน เพื่อให้องค์ประกอบในแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กัน เป็นการสังเคราะห์ตัวแปรที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตจำนวน 14 ด้าน 103 ตัวแปร เพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เทคนิคการสนทนากลุ่มเป็นเทคนิคที่ผู้วิจัยใช้เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดผู้รู้จักปัญหาของตนเองดี มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และทัศนคติของตนออกมา ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง องค์ประกอบในการจัดกลุ่มสนทนา การวางแผนการจัดกลุ่มสนทนา และขั้นตอนการดำเนินการสนทนากลุ่ม รายละเอียดดังนี้

2.1 เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการศึกษาความคิดเห็นและทัศนคติของคนจากการจัดกลุ่มสนทนา เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้พลวัตของกลุ่ม (Group Dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้คนแสดงความคิดเห็นและทัศนคติของตนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ คำถามในวงสนทนากลุ่มจะเป็นคำถามที่ถามถึงความรู้สึก การตัดสินใจ การให้เหตุผล แรงจูงใจ หรือสถานการณ์ต่างๆตลอดจนความประทับใจในขณะที่สนทนากัน ความคิดเห็นของคนๆหนึ่งในกลุ่ม อาจจะไปกระตุ้นให้คนอื่นอยากพูดอยากแสดงความคิดเห็นของตนออกมา

2.1.1 องค์ประกอบในการจัดกลุ่มสนทนา (วีระสิทธิ์ กองไตรย์ และโยธิน แสงดี, 2531)

1. การกำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษา การกำหนดหัวข้อเรื่องนี้ อาจเกิดจากสภาพปัญหาต่างๆในสังคมหรือเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีต่างๆนั่นเอง
2. กำหนดประเด็นหรือตัวแปร หรือตัวบ่งชี้ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เพื่อมาสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา ซึ่งการกำหนดประเด็นหรือ ตัวแปรนั้นก็ทำได้โดยจำแนกแยกแยะมาจากวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นเอง วัตถุประสงค์ต้องการทราบอะไร กำหนดประเด็น หรือสมมติฐานและตัวแปรออกมาสร้างเป็นแนวคำถามย่อยๆ
3. แนวคำถามหรือกรอบคำถาม คือแนวทางในการสนทนากลุ่มซึ่งได้จากการนำคำถามที่ร่างไว้มาเรียบเรียงเป็นข้อย่อยจัดลำดับ หรือผูกเป็นเรื่องราวเพื่อนำการสนทนา ให้เป็นขั้นตอนและจัดตามลำดับความคิดเป็นหมวดหรือหัวข้อใหญ่ เช่นหมวดคำถามเกี่ยวกับเรื่องในอดีต แล้วหมวดคำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นต้น

4. แบบคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา เป็นแนวทางในการคัดเลือกสมาชิกเพื่อเข้าร่วมในกลุ่มสนทนาที่ถือว่า เป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด แบบคัดเลือกนี้อาจจะทำเป็นแบบสอบถามย่อยๆ หรือ เป็นตารางคัดเลือกก็ได้ ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มนี้เมื่อใช้เสร็จในแต่ละครั้งควรเก็บไว้ด้วย เพราะบางครั้งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์อีกต่อไป

5. บุคลากรในการจัดสนทนากลุ่ม ในการจัดสนทนากลุ่มแต่ละครั้งควรประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้ คือ

ก. *ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator)* เป็นผู้ถามคำถามและเป็นผู้นำ ตลอดจนกำกับการสนทนาของกลุ่มให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ละเอียดที่สุดในเวลาที่กำหนด ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องเป็นผู้รู้จักปัญหา รู้จักทฤษฎี และรู้จักวิธีการควบคุมประเด็น ควบคุมการสนทนากลุ่มเป็นอย่างดี ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องชักจูงให้สมาชิกกลุ่มอธิบายความรู้สึกในประเด็นที่ซักถามนั้นออกมาให้ได้ว่า มีความคิดเห็นหรือมีทัศนคติอย่างไร ในระหว่างที่นั่งสนทนากัน ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับไปด้วยตลอดเวลา โดยพยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลนั้นกับข้อมูลอื่นๆที่ได้รับในคำตอบมาก่อน เพราะคำถามที่ตั้งไว้เป็นเพียงกรอบคำถามเฉยๆ การถามคำถามจริงๆ วิธีการถามและการใช้คำพูดตลอดจนการแตกคำถามออกไปอีก เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนาเข้าใจและตอบได้ตรงประเด็นแต่ละประเด็นจริงๆนั้น เป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของผู้ดำเนินการสนทนา

ข. *ผู้จดบันทึกคำสนทนา (Note taker)* เป็นผู้ที่ย่อยจดบันทึกคำสนทนา จะทำหน้าที่จดทุกคำพูดที่จะจดบันทึก ตลอดจนการจดอาทิปกริยาท่าทางของสมาชิกผู้เข้าร่วมกลุ่มด้วย เพราะการไม่พูด และการนั่งเฉยๆ อาจไม่ใช่การไม่แสดงความเห็น เพราะแววตา ท่าทางก็อาจจะแสดงถึงความเห็นหรือคำตอบได้ การพยักหน้า การส่ายหน้า และสีหน้า ก็เป็นการแสดงออกถึงคำตอบได้ ผู้จดบันทึกคำสนทนาต้องจดบันทึกสิ่งเหล่านี้ด้วย ข้อบันทึกของผู้จดบันทึกนี้ จะสามารถใช้อ่านเป็นข้อสรุปของการสนทนากลุ่ม แต่บางครั้งได้แล้วก็สามารถนำไปประกอบการถอดเทปข้อมูลด้วย เพื่อที่จะทำให้ทราบว่า เสียงที่ตอบคำถามนั้นเป็นเสียงตอบของใครบ้าง หรือได้แย้งกันอย่างไร ผู้จดบันทึกคำสนทนา เมื่อเริ่มการสนทนาจะต้องเขียนผังการนั่งอยู่ตรงไหนพิธีกร อย่าน้อยจะได้เรียกชื่อผู้เข้าร่วมกลุ่มได้ถูก และอีกอย่างหนึ่งแผ่นก็เขียนให้ตนเองจะได้ทราบว่าใครนั่งตรงไหนจะช่วยให้จดบันทึกง่ายขึ้น

ค. *เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป (provider)* เป็นบุคคลที่คอยเอื้ออำนวย และให้ความสะดวกแก่ผู้ที่อยู่ในกลุ่มสนทนามีหน้าที่ คอยบริการน้ำดื่ม ขนม บันทึกเทป เปลี่ยนเทป ตลอดจน

การคอยกันไม่ให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องในวงสนทนาเข้าไปเสนอความคิดเห็นในกลุ่ม หรือเข้าไปรบกวนสมาธิของสมาชิกกลุ่ม

6. อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการจัดสนทนากลุ่ม อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ เทปบันทึกเสียงเพราะในวงสนทนานั้น ตลอดจนการดำเนินกลุ่มสนทนาจะมีการถกเถียงประเด็นปัญหาการโต้แย้ง เป็นความคิดสวนกันมา หลายเสียงหลายความเห็น ดังนั้นจึงต้องบันทึกเสียงเอาไว้ เทปบันทึกเสียงจึงเป็นอุปกรณ์บันทึกข้อมูลที่ดีที่สุดที่สามารถเก็บข้อมูลเหตุผลรายละเอียด และข้อคำตอบได้ละเอียดที่สุด ในการจัดการสนทนากลุ่มควรจะใช้เทปบันทึกเสียง 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลือมล้ากันประมาณ 5 นาที เพื่อที่จะได้บันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไประหว่างการเปลี่ยนเทป และเป็นประโยชน์ในการป้องกันกรณีที่ข้อมูลบันทึกไม่ติดในเทปเครื่องใดเครื่องหนึ่ง นอกจากนี้ก็เพื่อกันการหาย หรือใช้แบ่งกันฟังได้ในกรณีมีผู้ร่วมวิจัยหลายคน นอกจากเทปบันทึกเสียงแล้วควรจะมีดินสอ ยางลบ ปากกา ฯลฯ

7. อุปกรณ์เสริมการสนทนากลุ่ม เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้วงการสนทนากลุ่มดำเนินไปด้วยบรรยากาศราบรื่น และดูเป็นธรรมชาติไม่เคร่งเครียดสร้างบรรยากาศให้เป็น "การนั่งจับเข่าคุยกัน" อุปกรณ์ที่จะช่วยเสริมการสนทนากลุ่มให้ดูเป็นธรรมชาติก็ได้แก่ น้ำดื่ม ขนม ของขบเคี้ยวเล็กน้อยๆ หรืออาจจะมีการถ่ายภาพ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยให้สมาชิกในกลุ่มได้เข้าเรื่อง หรือประเด็นที่เราสนใจจะถามมากยิ่งขึ้น

8. สถานที่ที่จะจัดสนทนากลุ่ม ควรมีการกำหนดให้แน่นอน หากศึกษาในท้องถิ่นหรือหมู่บ้านไหนก็จัดกลุ่มที่นั่น เพื่อให้สะดวกแก่สมาชิกมากที่สุด และเป็นสถานที่ที่ผู้เข้าร่วมกลุ่มทุกคนรู้จักดี บรรยากาศเงียบ อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่มีเสียงรบกวน แดดไม่ร้อน และไม่มืดคอยมากัด เป็นต้น

9. ของกำนัลหรือของที่ระลึก มอบไว้ก่อนจากกัน ให้ไว้แก่สมาชิกกลุ่มที่ได้ตลอดเวลาอันมีค่ายิ่งมาร่วมวงสนทนา มิใช่เป็นค่าจ้าง แต่มอบให้เป็นของที่ระลึก

10. ระยะเวลาในการดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม ผู้ดำเนินการสนทนาควรจะใช้เวลาในการสนทนาไม่เกิน 2 ชั่วโมงครึ่ง เพราะถ้าช้าหรือมากกว่านี้สมาชิกในกลุ่มจะเหนื่อยล้า คำตอบที่ได้ตอนท้ายจะเป็นคำตอบที่ตื้นแต่ว่าตอบๆ หรือตอบโดยไม่ค่อยได้ตั้งใจคิดก่อน เพื่อให้เสร็จสิ้นการสนทนา และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะน้อยลง

2.1.2 การวางแผนการจัดกลุ่มสนทนา (นากาภรณ์ หะวานนท์, 2535)

การวางแผนการจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยจะต้องกำหนดกฎเกณฑ์ ในการเลือกผู้ร่วมสนทนา ในแต่ละกลุ่มไว้ล่วงหน้า ซึ่งกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และมีหลักการที่สำคัญดังนี้

1. หลักการในการจัดคนเข้าสนทนากลุ่ม คือภายในกลุ่มแต่ละกลุ่มผู้ร่วมสนทนาควรมีภูมิหลังและคุณลักษณะบางประการคล้ายคลึงกัน โดยทั่วไปมักจะกำหนดให้ผู้เข้าร่วมสนทนา มีสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมคล้ายคลึงกัน เช่น ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ รวมทั้งลักษณะที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะศึกษาโดยตรง เพราะถ้าผู้ร่วมสนทนากลุ่มมีภูมิหลังหรือประสบการณ์ที่แตกต่างกันมาก อาจมีผลทำให้การสนทนาเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น ผู้ร่วมสนทนาอาจมีความเกรงใจซึ่งกันและกันไม่ไว้วางใจกัน การจัดกลุ่มสนทนาให้ผู้ร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มมีภูมิหลังที่คล้ายคลึงกัน แต่ให้แต่ละกลุ่มมีผู้ร่วมสนทนาที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามกฎเกณฑ์ ที่ตั้งไว้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาถึงความคิดเห็นและทัศนคติของคนในแต่ละกลุ่มได้อย่างลึกซึ้ง และนำข้อมูลได้จากแต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบเพื่อหาข้อสรุป เกี่ยวกับความคล้ายคลึง ความแตกต่าง ตลอดจนความขัดแย้งที่อยู่ในระหว่างกลุ่มต่างๆ

อย่างไรก็ตาม การที่เราจัดให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่มีภูมิหลังและลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกันไม่ได้หมายความว่า เราต้องการให้กลุ่มมีทัศนคติ หรือความคิดเห็นในแบบเดียวกัน ผู้ร่วมสนทนาอาจมีความคิดและทัศนคติที่ขัดแย้งกันได้ แต่ภูมิหลัง และประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน จะมีส่วนทำให้ผู้ร่วมสนทนา รู้สึกสบายใจ และแสดงความคิดเห็นสนับสนุน หรือโต้แย้งซึ่งกันและกันได้อย่างเปิดเผยมากกว่า ในกรณีที่ผู้ร่วมสนทนา มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน เช่น ผู้ที่ไม่ได้ส่งลูกเรียนในระดับมัธยม อาจจะรู้สึกต่ำต้อย หรือเสียหน้า เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ที่ส่งลูกเรียนระดับมัธยม และอาจทำให้ไม่อยากแสดงความคิดเห็น หรือทัศนคติที่แท้จริงของตนออกมา

2. การกำหนดจำนวนกลุ่มสนทนา จำเป็นจะต้องนำเรื่องของเวลาและงบประมาณเข้ามาพิจารณาด้วย ซึ่งในการกำหนดจำนวนกลุ่มนี้ควรยึดหลักการของการให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุดในการกำหนดจำนวนกลุ่มเป็นสำคัญ โดยจะกล่าวถึงหลักการกำหนดจำนวนกลุ่มที่น้อยที่สุดที่ผู้วิจัยจะสามารถได้รับคำตอบที่พอเพียงต่อคำถามที่ต้องการจะศึกษาวิจัย และสิ่งที่เป็นตัวกำหนดจำนวนกลุ่มที่สำคัญ คือ ลักษณะของปัญหาในการวิจัย หากผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษานั้นจะมีคำตอบที่แตกต่างกันไปในกลุ่มประชากรที่มีภูมิหลัง และประสบการณ์ต่างกัน ผู้วิจัยก็ควรจัดให้กลุ่มสนทนาให้ครบตามความแปรผัน ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น หรือยิ่งประชากรที่ผู้วิจัยต้อง

การจะศึกษามีภูมิหลัง และประสบการณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการจะศึกษาแตกต่างกันมากเท่าไร จำนวนกลุ่มสนทนาก็ยิ่งจำเป็นต้องมีมากขึ้นเท่านั้น

3. จำนวนผู้ร่วมสนทนาในกลุ่ม ในการกำหนดขนาดของกลุ่มควรพอเหมาะที่จะก่อให้เกิดการสนทนาในเรื่องเดียวกันได้ทั่วถึงกัน ขนาดกลุ่มที่ใหญ่เกินไปอาจมีผลทำให้ผู้ร่วมสนทนาแยกการสนทนาออกเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อพูดถึงเรื่องที่ตนกำลังสนทนาอยู่ได้ง่าย ซึ่งเมื่อสถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น บางครั้งก็เป็นการยากต่อการบันทึกเทป และเป็นการยากที่ผู้ดำเนินการสนทนาจะควบคุมสถานการณ์ให้ผู้ร่วมสนทนาหันกลับเข้ามาพูดคุยในเรื่องเดียวกัน ส่วนกลุ่มที่มีขนาดเล็กเกินไป อาจทำให้การสนทนาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น อาจไม่ได้ความคิดหรือทัศนคติที่หลากหลาย และการสนทนาอาจไม่ก่อให้เกิดพลวัตในกลุ่มเท่าที่ควร โดยทั่วไปขนาดของกลุ่มที่มีผู้ร่วมสนทนาประมาณ 6-12 คน (Jhon and Anthony, 1987) และในการวางแผนกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมสนทนา ผู้วิจัยควรกำหนดจำนวนเมื่อไว้ด้วย เช่น ไม่ควรกำหนดว่าจะเชิญผู้เข้าร่วมสนทนาเพียง 6 คน แม้ว่าผู้วิจัยจะต้องการผู้เข้าร่วมสนทนา 6 คน เพราะเป็นไปได้ว่า ผู้ที่รับคำเชิญไว้แล้ว อาจติดธุระ หรือเปลี่ยนใจไม่มา ดังนั้นจึงควรเชิญผู้ร่วมสนทนาเมื่อไว้ เช่น อาจเชิญมา 7-8 คน เพราะหากมีผู้หนึ่งผู้ใดไม่มา กลุ่มสนทนาก็ยังคงมีขนาดที่เหมาะสมที่จะจัดการสนทนาได้

4. การเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนาที่มีลักษณะตรงตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยตั้งไว้อย่าง ปัญหาที่มักกล่าวถึงคือทำอย่างไรจะเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนาโดยปราศจากความลำเอียง (sample bias) โดยทั่วไปแล้วผู้ที่ได้รับเลือกมาเข้ากลุ่มสนทนา ควรเป็นผู้ที่ผู้วิจัยมองเห็นว่าเป็นผู้ที่แสดงความคิดเห็น และให้ทัศนะเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ผู้วิจัยใคร่รู้ ซึ่งผู้วิจัยควรกำหนดประชากรที่เข้าเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ล่วงหน้า หากเกณฑ์ที่ตั้งไว้เป็นเกณฑ์ที่มีลักษณะทั่วไป เช่น ต้องการคนชนบท การเลือกผู้สนทนา อาจทำได้ง่าย คืออาจเชิญใครก็ได้ที่เข้าชายมาร่วมกลุ่มสนทนา แต่ถ้าหากเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมาก ผู้วิจัยอาจต้องมีการคัดเลือกผู้ที่เข้าชายไว้จำนวนหนึ่งก่อน (screening) แล้วจึงเชิญบางคนมาร่วมกลุ่มสนทนา โดยพิจารณาว่าใครเป็นผู้ให้ข้อมูลดีที่สุดใน เลือกผู้ที่มีคุณลักษณะที่ไม่เฉยหรือช้อายเกินไป เป็นต้น

2.1.3 ขั้นตอนการจัดดำเนินการสนทนากลุ่ม

1. การนัดหมายสมาชิกกลุ่มสนทนา โดยแจ้งกำหนด วัน เวลา และสถานที่ให้ผู้รับเชิญ เข้าร่วมกลุ่มสนทนาทราบ ในบางกรณีผู้วิจัยอาจจัดรถไปรับผู้ร่วมสนทนาที่บ้านก็ได้ การนัดหมายเรื่อง วันเวลา ของการร่วมกลุ่มสนทนา นับว่ามีความสำคัญมากเพราะ กลุ่มสนทนาจะเริ่มต้นไม่ได้

ถ้าผู้ร่วมกลุ่มสนทนา ยังมาไม่ครบ และหากผู้ร่วมสนทนาบางคนต้องมารอคคนอื่น ๆ อาจเกิดความเบื่อหน่ายหรือไม่พอใจได้ ฉะนั้นในการนัดหมายจะต้องพยายาม ให้ผู้รับเชิญเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องมาตรงเวลา

2. ก่อนถึงเวลาจัดกลุ่มสนทนาเล็กน้อย ผู้วิจัยจะต้องเตรียมที่สำหรับการสนทนาให้เรียบร้อย ที่ๆจะใช้จัดการสนทนาอาจเป็นโต๊ะกลม หรือสี่เหลี่ยมที่ผู้ร่วมสนทนา ผู้นำการสนทนาและผู้จัดบันทึกสามารถนั่งล้อมรอบ หรืออาจจะใช้การปูเสื่อให้คนทั้งหมดนั่งล้อมวงกันก็ได้ นอกจากนี้จะต้องจัดเตรียม เครื่องบันทึกเสียงและเทปให้เรียบร้อย โดยทั่วไปควรใช้เครื่องบันทึกเสียง 2 เครื่องพร้อมๆกัน เพื่อเป็นหลักประกันว่า จะสามารถอัดเสียงการสนทนาได้ครบถ้วนสิ่งอื่นๆที่ต้องเตรียม ได้แก่ เครื่องดื่ม อาหารว่างที่จะบริการผู้ร่วมสนทนา นอกจากนี้ผู้วิจัยอาจเตรียมของระลึกเล็กๆน้อยๆ สำหรับผู้ร่วมสนทนาเมื่อสิ้นสุดการสนทนา เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณที่ผู้ร่วมสนทนาได้เสียสละเวลามา

3. การดำเนินการสนทนากลุ่ม

เมื่อสมาชิกกลุ่มมาพร้อมกันแล้วก็เริ่มดำเนินการสนทนา โดยผู้ดำเนินการสนทนา แนะนำตนเอง และ ทีมงาน อันประกอบด้วย ตัวผู้ดำเนินการสนทนา ผู้จัดบันทึก และ ผู้บริการทั่วไป บางครั้งถ้ามีผู้สังเกตการณ์ (observer) ก็แนะนำให้สมาชิกกลุ่มสนทนารู้จักด้วย (โดยปกติไม่ควรให้ผู้สังเกตการณ์ เพราะการมีคนนอกอาจมีผลต่อการแสดงออก และสมาธิของคนในกลุ่ม) แล้วอธิบายถึงจุดมุ่งหมายในการมาทำการสนทนา วัตถุประสงค์ของการศึกษา และบอกให้ทราบว่าจะมีการบันทึกเทปคำสนทนา ตลอดจนการยกประเด็นปัญหา นอกจากนี้ก็จะมีผู้คอยจัดบันทึกคำสนทนาด้วยแล้ว จึงเริ่มเกริ่นนำด้วยคำถามกระตุ้นสร้างบรรยากาศเป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้นในการสนทนา หลังจากพิจารณาว่ากลุ่มเริ่มคุ้นเคยกับเราดีแล้ว ก็เริ่มคำถามในแนวการสนทนาที่จัดเตรียมไว้แล้วซักใช้ไล่เรียงคำถาม โดยการทิ้งช่วงในการยกประเด็นและโต้แย้งกัน ให้พอสมควร พยายามสร้างบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในกลุ่มผู้เข้าร่วมวงสนทนาด้วยกันเอง ควบคุมเกมไม่ให้หยุดนิ่ง อย่าซักคนใดคนหนึ่งจนเกินไป คำถามที่ถามไม่ใช่ถามใครคนเดียว แต่เป็นการสร้างประเด็นปัญหาถามทั้งกลุ่มให้กลุ่มถกประเด็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ถ้าไม่จำเป็นอย่าซักรายตัวบุคคล เว้นแต่ว่าจะต้องการคำตอบต่อเนื่องให้ไล่ซักละเอียดเชิงเหตุผลออกให้ได้

ในการนั่งสนทนา ส่วนมากจะพบกับคนที่พูดมากที่สุด และคนที่พูดน้อยที่สุด หรือไม่ค่อยพูดเขาเสียเลย ดังนั้นผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องควบคุมเกมให้ได้ พยายามอย่าให้เกิดการข่มทาง

ความคิด หรือชักนำผู้อื่นให้เห็นคล้อยตามผู้ที่พูดเก่ง (dominate) และพยายามสร้างบรรยากาศให้ คนที่ไม่ค่อยพูดได้แสดงความคิดเห็นออกมาให้ได้

ผู้ดำเนินการสนทนา ควรที่จะเป็นผู้ที่คุยเก่ง เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการพูดคุย มีการเว้น จังหวะการถามที่ดี ถามซ้ำๆละเอียด และต้องมีการพูดแทรกตลอดอย่างเหมาะสมด้วย เพื่อที่จะ ช่วยให้ผู้บรรยายในการสนทนากลุ่มสนุกไม่เหนื่อยล้า

เมื่อการสนทนาสิ้นสุดลง ผู้นำการสนทนาควรกล่าวขอบคุณผู้มาร่วมสนทนา และแจกของ ขวัญที่เตรียมไว้แก่ผู้ร่วมสนทนา เมื่อผู้ร่วมสนทนากลับหมดแล้ว ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องทุกคนควร ได้ประชุม เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลของการจัดกลุ่มสนทนาที่เพิ่งเสร็จลงไป ว่า มีคำถามใดที่ควรได้รับการปรับปรุงคำถามใดที่ผู้ร่วมสนทนาไม่เข้าใจรวมทั้งควรได้มีการพูดคุย ถึงบรรยากาศในการสนทนาด้วยว่า ผู้ร่วมสนทนามีความสบายใจหรือรู้สึกสนุก กับการสนทนา หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการสนทนาในกลุ่มต่อไป

4. การประมวลผล และการวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลแบบการสนทนากลุ่ม ข้อมูลของการสนทนาจะถูกบันทึกไว้ในเทป บันทึกเสียง และในแบบจดบันทึกคำสนทนาของผู้จดบันทึก ข้อมูลที่อยู่ในเทปควรจะถูกถอดออกมาเป็นบทสนทนา (transcription) โดยรายละเอียดทุกคำพูดทุกบททุกตอน เหตุผลที่ถอดละเอียด ทุกคำพูดก็คือว่า จุดประสงค์สำคัญของคำตอบในการวิเคราะห์อยู่ที่บทของการเสวนาแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกันของสมาชิกในกลุ่ม การถอดละเอียดทุกคำพูดจะช่วยให้อ่านได้เข้าใจ และสามารถมองภาพของการสนทนากลุ่มนั้นๆได้ ว่ามีบรรยากาศอย่างไร การมีส่วนร่วมในการถก ประเด็นปัญหาของสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างไรมีการโต้แย้งกันดีหรือไม่ และการเลือกใช้คำ ลักษณะ การเรียงลำดับตัวอย่างหรือเหตุผล ความตะกุกตะกักของคำพูด และสำนวนวาจาจะช่วยให้ผู้วิจัย สามารถวิเคราะห์และเข้าใจ ข้อมูลประเด็นคำตอบ หรือแม้แต่ความน่าเชื่อถือได้ของคำตอบดีขึ้น ดังนี้ เป็นต้น

นอกจากนี้ การถอดเทปข้อมูลถ้าถอดเทปเป็นเพียงบางส่วนก็ทำได้ เช่นถอดเพียง 80% 50% 30% หรือเพียงแค่ทำสรุปย่อ ทั้งนี้ก็แล้วแต่วัตถุประสงค์ของการศึกษาตลอดจนงบประมาณ และเวลาที่มี

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มสนทนา หน่วยของการวิเคราะห์ คือ กลุ่มสนทนาแต่ละ กลุ่มไม่ใช่ปัจเจกบุคคล ผู้วิจัยควรเริ่มการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการอ่านบทสนทนาบางกลุ่ม หรือใน กรณีที่มีจำนวนกลุ่มไม่มาก อาจอ่านบทสนทนาทั้งหมดไปรอบหนึ่งก่อน เพื่อให้ได้ภาพรวมเกี่ยวกับ เรื่องที่ผู้วิจัยสนใจจะศึกษา จากนั้นจึงกำหนดเค้าโครงการวิเคราะห์อย่างละเอียดว่าจะมีหัวข้อ

โดยบัง โดยทั่วไปแล้วเค้าโครงการวิเคราะห์นี้ ควรเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมีอยู่ตั้งแต่เริ่มเขียนแนวทางการสนทนา ซึ่งถ้ามีความยาว และเนื้อหาสนทนามากเท่าไร ปัญหา ก็ยิ่งจะเพิ่มขึ้นเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องพยายามจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาในบทสนทนา ในการจัดหมวดหมู่ดังกล่าวผู้วิจัยควรสร้างรหัสของแต่ละหัวข้อขึ้นมา และเขียนรหัสลงในแต่ละช่วงของบทสนทนา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการที่จะวิเคราะห์หัวข้อแต่ละหัวข้อ

แต่เดิมการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการเขียนรายละเอียดของแต่ละหัวข้อในแต่ละกลุ่มลงในแผ่นการ์ด และให้รหัสแผ่นการ์ดแต่ละใบไว้ จากนั้นจึงนำการ์ดต่างๆ ที่เขียนไว้ซึ่งมีจำนวนมากนี้ มาจัดหมู่เพื่อให้สะดวกแก่การวิเคราะห์ วิธีการนี้ใช้เวลานาน และทำความยุ่งยากให้แก่ผู้วิจัยพอสมควร ในปัจจุบันได้มีการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ โปรแกรมสำเร็จรูปที่กำลังเริ่มเป็นที่นิยม และให้ความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อความบรรยาย (Ethnograph Data) คือโปรแกรมที่มีชื่อว่า "The Ethnograph" โปรแกรมนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถลงรหัสเนื้อหาต่างๆ ได้อย่างสะดวก และสามารถจะจัดหมวดหมู่แยกวิเคราะห์หัวข้อต่างๆ ได้โดยไม่ต้องยุ่งยากเหมือนการจัดทำด้วยมือ

เมื่อผู้วิจัยสามารถจัดหมู่หัวข้อต่างๆ ของบทสนทนาได้แล้ว ผู้วิจัยก็สามารถเริ่มการวิเคราะห์โดยการตีความหมายในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ไปตามหัวข้อที่ได้วางเค้าโครงไว้ใน การวิเคราะห์ ผู้วิจัยอาจเริ่มด้วยการพิจารณาความคล้ายคลึง และความแตกต่างกันของทัศนคติและความคิดเห็นต่างๆ ที่ปรากฏในคำสนทนาแต่ละกลุ่ม รวมทั้งพยายามหาคำอธิบายว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ผู้ร่วมสนทนาแต่ละกลุ่มมีทัศนคติและความคิดเห็นแตกต่างกัน ลักษณะทั่วไปที่ผู้วิจัยมักจะพบในเนื้อหาของบทสนทนา ก็คือ ภายในกลุ่มสนทนาแต่ละกลุ่มผู้ร่วมสนทนาอาจมีความคิดเห็นบางอย่างคล้ายคลึงกัน และมีความคิดเห็นบางอย่างขัดแย้งกันในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยควรพยายามเสนอความคิดเห็น และทัศนคติทั้งที่เหมือนกันและขัดกัน โดยพิจารณารหัสหัวข้อใดที่ผู้ร่วมสนทนา มีทัศนคติที่ต่างกัน หรือขัดแย้งกัน และสิ่งนี้เกิดขึ้นในกลุ่มอื่นๆ ด้วยหรือไม่

ตอนที่ 3 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดร้อยเอ็ดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดร้อยเอ็ด

3.1.1 ขนาดและที่ตั้ง

จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 509 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 8,299.46 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดอำเภอภมกลาไสย อำเภอภูจินารายณ์ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศตะวันออก	ติดอำเภอเลิงนกทา อำเภอภูซุด อำเภอเมืองและอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
ทิศใต้	ติดอำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	ติดอำเภอบึงสามพัน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3.1.2 ประวัติความเป็นมา

ในสมัยพุทธกาล ร้อยเอ็ดเป็นเมืองใหญ่ชื่อ "สาเกตุนคร" มีเมืองขึ้นถึง 11 เมือง ซึ่งในสมัยก่อนเขียนเป็น 101 คือหมายถึง สิบกับหนึ่ง สมัยนั้น "พระเจ้ากฤษณทะ" เป็นกษัตริย์ผู้ครองนครสมัยผาแดง เกิดศึกชิงนางไฉ่ จนถึงพระยาขอมธรรมราชา ทำลายอาณาจักรกฤษณทะ ลงได้สาเกตุนครจึงเป็นเมืองร้าง มีต้นกุ่มขึ้นทั่วไปในเมือง และตามคูเมืองจนได้ชื่อเรียกขานว่า "เมืองกุ่มช้าง"

ปี 2256 พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร กษัตริย์ครอง เมืองจำปาศักดิ์ได้ให้ "จารย์แก้ว" คุมไพร่พลมาครอบครองอยู่ดินแดนนี้ครั้งแรกที่ "เมืองทุ่ง" (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ) และได้เป็นเจ้าเมืองต่อมา จนถึงสมัย "ท้าวธน" จึงย้ายเมืองไปตั้งที่ "เมืองคงท้าวสาร" ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นเมือง "สุวรรณภูมิ"

สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดเกล้าฯ ยก "บ้านกุ่ม" ขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ด และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง "ท้าวธน" เป็น "พระยาธิบดีวงษา" เป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก ต่อมาได้มีเมืองขึ้นหลายเมือง เช่น เมืองเกษตรวิสัย เมืองพนมไพรมฤค เมืองธวัชบุรี เมืองจตุรพักตรพิมาน

ปี 2433 มีการจัดการปกครองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็น 4บริเวณ ร้อยเอ็ดเป็นบริเวณหนึ่งขึ้นต่อเมืองอุบลและนครจำปาศักดิ์

ปี 2534 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แบ่งเป็น 2มณฑล ร้อยเอ็ดขึ้นต่อมณฑล"ลาวกาบ" ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และมณฑลอีสาน ตามลำดับ

ปี 2451 ได้เปลี่ยนชื่อ "บริเวณร้อยเอ็ด" เป็นจังหวัดร้อยเอ็ด

ปี 2455 มณฑลอีสาน แยกเป็น 2มณฑลได้แก่ มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด จึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดร้อยเอ็ด จนถึงปัจจุบัน

3.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 130-160 เมตร ซึ่งสภาพพื้นที่ และลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. บริเวณภูเขาทางตอนเหนือของจังหวัด สภาพเป็นพื้นที่ป่าและภูเขาเตี้ยๆอยู่บ้างในท้องที่ของอำเภอหนองพอก โพธิ์ชัย โพนทอง และอำเภอเมยวดี
2. บริเวณที่ราบสูง สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ตอนต้นอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัด ในเขตท้องที่อำเภอเสลภูมิ อาจสามารถ เมืองสงวน จตุรพักตรพิมาน ชวีขุมบุรี และอำเภอเมืองร้อยเอ็ด
3. บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ราบริมฝั่งน้ำที่ไหลผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด ครอบคลุมพื้นที่ตอนล่างของจังหวัดในท้องที่อำเภอปทุมรัตต์ เกษตรวิสัย สุวรรณภูมิ พนมไพร และอำเภอโพนทราย ซึ่งเป็นที่ราบต่ำ รูปแอ่งกระทะ ที่เรียกว่า "ทุ่งกุลาร้องไห้"

ภูมิอากาศโดยทั่วไป จังหวัดร้อยเอ็ดมีอากาศร้อนจัด และแห้งแล้งในฤดูร้อน และหนาวเย็นในฤดูหนาว ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3ฤดู ดังนี้ คือ

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม
2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์

ในปี 2537 จังหวัดร้อยเอ็ดมีฝนตกประมาณ 105 วัน ปริมาณน้ำฝนวัดได้ 1,004.4 ลูกบาศก์มิลลิเมตร อุณหภูมิสูงสุด 38.6 องศาเซลเซียส ในเดือนเมษายน และอุณหภูมิต่ำสุด 11.5 องศาเซลเซียส ในเดือนมกราคม

3.1.4 การปกครองและประชากร

ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2537 จังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ และ 2 กิ่งอำเภอ 187 ตำบล 2,192 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอดังนี้

เมืองร้อยเอ็ด เกษตรวิสัย จตุรพักตรพิมาน ธวัชบุรี ปทุมรัตต์ พนมไพร โพธิ์ชัย โพนทอง โพนทราย เมยวดี เมืองสรวง สุวรรณภูมิ เสลภูมิ หนองพอก อาจสามารถ ศรีสมเด็จ กิ่งอำเภอจังหาร และกิ่งอำเภอเชียงขวัญ

การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เทศบาล 1 แห่ง และสุขาภิบาล 16 แห่ง

จากสถิติกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เมื่อสิ้นปี 2537 จังหวัดร้อยเอ็ดมี ประชากร 1,282,947 คน เป็นชาย 643,663 คน และเป็นหญิง 639,284 คน ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีจำนวน 34,352 คน โดยมีความหนาแน่นของประชากร 2,748.16 คน ต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร ประชากรที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล มีจำนวน 1,248,595 คน โดยมีความหนาแน่นของประชากร 150.67 คน ต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร

3.1.5 ทรัพยากรและแหล่งน้ำ

ในปี 2536 จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่ประมาณ 119,219 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.3 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งไม่เพียงพอที่จะอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร การพังทลายของดิน และสภาพอากาศเป็นผลทำให้เกิดความแห้งแล้งอยู่เสมอ

แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำชี แม่น้ำมูล แม่น้ำยัง ลำน้ำเสียว ลำน้ำพลับพลา ลำน้ำเตา นอกจากนี้ก็มีอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง 11 แห่ง ขนาดเล็ก 196 แห่ง และฝายคอนกรีต 35 แห่ง ซึ่งสามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี

3.1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

จากสถิติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2536 จังหวัดร้อยเอ็ด มีมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ (GPP) ราคาประจำปี 18,860,519 พันบาท และมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อบุคคล (Per capita GPP) 15,173 บาท สาขาการผลิตที่สำคัญ ได้แก่ การค้าส่ง และการค้าปลีก มีมูลค่า 4,749,584 พันบาท รองลงมา คือเกษตรกรรม ซึ่งมีมูลค่า 4,114,381 พันบาท และสาขาการบริการ 3,133,789 พันบาท

อาชีพหลักของจังหวัด คือ เกษตรกรรม พืชที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว และยังมี การปลูกพืชอื่นๆ อีก เช่น มันสำปะหลัง ปอแก้ว แตงโม ถั่วลิสง ข้าวโพด ผักสด อาชีพรองลงมา ได้แก่ การเลี้ยงไหม

3.1.7 การคมนาคมและการขนส่ง

จังหวัดร้อยเอ็ดมีทางหลวงแผ่นดิน และทางหลวงจังหวัด ที่สามารถใช้เดินทางติดต่อภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงได้โดยสะดวก

ในปีงบประมาณ 2537 มีจำนวนที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 16 แห่ง มีจำนวนไปรษณีย์ภัณฑ์ทั้งสิ้น 3,905,869 ชิ้น มีชุมสายโทรศัพท์ 15 ชุมสาย มีจำนวนเลขหมาย 8,708 เลขหมาย จำนวนเลขหมายที่มีผู้เช่า 8,589 เลขหมาย

3.1.8 การสาธารณสุข

ในปีงบประมาณ 2537 จังหวัดร้อยเอ็ด มีกำลังผลิตน้ำประปาได้ 6,920,400 ลบ.ม./ปี มีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้น 208,189 ราย

ด้านการศึกษา พบว่า ในปีการศึกษา 2537 จังหวัดร้อยเอ็ด มีครู 12,319 คน นักเรียน 228,459 คน คิดเป็นอัตราส่วน นักเรียน 19 คนต่อครู 1 คน

ด้านสาธารณสุข ในปีงบประมาณ 2537 จังหวัดร้อยเอ็ด มีโรงพยาบาลดังนี้

โรงพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 17 แห่ง แพทย์ 72 คน ทันตแพทย์ 17 คน พยาบาล 870 คน ผู้ช่วยพยาบาล 55 คน จำนวนเตียงผู้ป่วย 807 เตียง

โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม 1 แห่ง แพทย์ 2 คน พยาบาล 13 คน ผู้ช่วยพยาบาล 2 คน จำนวนเตียงผู้ป่วย 10 เตียง

โรงพยาบาลเอกชน 1 แห่ง จำนวนแพทย์ 5 คน พยาบาล 14 คน จำนวนเตียงผู้ป่วย 50 เตียง

นอกจากนี้มีคลินิกเอกชน จำนวน 60 แห่ง

จากข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า เมื่อพิจารณาลักษณะทางภูมิศาสตร์ จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่จุดกึ่งกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวนประชากรประมาณ 1,248,595 คน ลักษณะทางภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง มีอากาศร้อนจัดและแห้งแล้งในฤดูร้อน และหนาวเย็นในฤดูหนาว สภาพเศรษฐกิจรายได้เฉลี่ยต่อบุคคล (Per capita ,GPP) 15,173 บาท ซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีสภาพเศรษฐกิจต่ำเป็นอันดับที่ 65 ของประเทศ

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต

ศรีม่วง จิตกรณกิจศิลป์ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การรับรู้เรื่องคุณภาพชีวิตของผู้อาศัยอยู่ในอาคารสงเคราะห์ของการเคหะแห่งชาติ เขตห้วยขวาง" โดยการแจกแบบสอบถามผู้อาศัยอยู่ในอาคารสงเคราะห์ดังกล่าว จำนวน 336 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้อาศัยอยู่ในอาคารสงเคราะห์ของการเคหะแห่งชาติ เขตห้วยขวาง รับรู้ว่ามีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพชีวิตขึ้นอยู่กับปัจจัยสี่ที่เหมาะสม การมีรายได้เพียงพอ การมีรถโดยสารบริการให้ความสะดวกในการเดินทาง การมีความมั่นคง และก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การเป็นผู้บำเพ็ญคุณงามความดีจนได้รับยกย่องชมเชยโดยทั่วไป การมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา การจบการศึกษาภาคบังคับเป็นอย่างน้อย การอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การมีอากาศบริสุทธิ์ปราศจากควันพิษ การมีศาสนาประจำชาติ และความภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ

อุทุมพร จามรมาน (2528) ศึกษาองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของคนกรุงเทพมหานคร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือน 1,023 คน ทั้งทั้งกรุงเทพฯ และทำการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factors Analysis) พบว่าได้องค์ประกอบ 10 ด้านดังนี้

- 1) หัตถ์คิดต่อการมีชีวิตในกรุงเทพมหานคร
- 2) ลักษณะความเป็นอยู่
- 3) การเป็นเจ้าของ
- 4) อาชีพหลัก
- 5) นันทนาการ
- 6) บริการจากรัฐ
- 7) การถือครองบ้านและที่ดิน
- 8) อาชีพรอง
- 9) การแสวงหาความรู้
- 10) สุขภาพอนามัย

ศักดิ์ชัย ทวีศักดิ์ (2531) ได้ศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตโดยได้ศึกษากับประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 264 ครอบครัวย ผลการศึกษาทำให้ได้ปัจจัยที่ประชาชนรับรู้ที่สำคัญต่อคุณภาพชีวิตเรียงตามลำดับ ได้แก่ รายได้ ชีวิตครอบครัว ที่อยู่อาศัย การมีงานทำ สุขภาพอนามัย อุปกรณ์เครื่องใช้ภายในบ้าน อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ การสาธารณูปโภค อาหาร การศึกษา การมีคุณธรรม ความสัมพันธ์กับเพื่อนและสังคม ที่ดินประกอบอาชีพ การประหยัด การไม่มีหนี้สิน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการพักผ่อนหย่อนใจ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2534) ได้จัดทำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตโดยวัดคุณภาพชีวิตในภาพรวมทั่วประเทศ พบว่า มีตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต 9 หมวด คือ หมวดประชากร หมวดสาธารณสุข หมวดการศึกษาและเผยแพร่ข่าวสาร หมวดการมีงานทำ

หมวดความปลอดภัย หมวดเศรษฐกิจสังคม หมวดสวัสดิการสังคม หมวดสถาบันครอบครัว และหมวดภาวะมลพิษ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2537) ได้จัดทำเครื่องชี้ภาวะสังคมขึ้นโดยแยกเครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจออก และมีวัตถุประสงค์เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาทางสังคมของประเทศ โดยมีเครื่องชี้ภาวะสังคม 9 สาขา 113 ข้อ คือ 1) สาขาประชากร (22) 2) สาขาแรงงาน (16) 3) สาขาสาธารณสุข (21) 4) สาขาการศึกษา (14) 5) สาขาครอบครัวและครัวเรือน(10) 6)สาขาเคหะ(11) 7)สาขาการใช้เวลาการเล่นกีฬา และการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม (8) 8) สาขาสวัสดิการสังคม (4) และ 9)สาขาสังแวดล้อม (7)

คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (2537) ได้กำหนดเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วประเทศโดยจัดทำเป็นจปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน)ซึ่งได้ปรับปรุงตัวชี้วัดเป็น 9 หมวด 37 ตัวชี้วัด ดังนี้ 1) หมวดอาหาร (5) 2)หมวดที่อยู่อาศัย (5) 3)หมวดอนามัยสาธารณสุข (12) 4) หมวดความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต (2) 5) หมวดรายได้ (1) 6)หมวดการคุมกำเนิด (2) 7)หมวดการพัฒนาชุมชน (3) 8)หมวดการพัฒนาจิตใจ (5) 9) หมวดการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม (2)

Takahashi (1979) ได้ศึกษาเรื่อง "คุณภาพชีวิตในประเทศไทย : การวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐกิจ-สังคม" (Quality of Life in Thailand : A Socio-Economic Analysis) โดยเก็บข้อมูลจากจังหวัดต่างๆ 70 จังหวัด มาวิเคราะห์ตามปัจจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 16 ปัจจัย ได้แก่ องค์ประกอบทั่วไป การบริการชุมชน ศาสนา เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม อุบัติเหตุทางการจราจร ภาวะเจริญพันธุ์ การใช้แรงงานเด็ก การอุตสาหกรรม การคมนาคม การศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาวะการตาย อาชญากรรม การเคลื่อนย้ายทางประชากร ผู้สูงอายุ และสุขภาพอนามัย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต จะเห็นว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาคุณภาพชีวิต เฉพาะสถานที่ เช่นงานวิจัยของ ศรีเมือง จิตกรณศิลป์ (2526) อุทุมพร จามรนาน (2528) ได้ศึกษากลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และ ศักดิ์ชัย ทวีศักดิ์ (2531) ได้ศึกษากลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2534) สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2537) คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (2537) และTakahashi (1979) ได้ศึกษาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตโดยนำไปใช้ใน

ภาพรวมของประเทศ จะเห็นว่า ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ได้จากประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อาจจะมี ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่เหมือนกัน หรือต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะทางสภาพเศรษฐกิจ และ สังคมที่ต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่นำไปใช้ในภาพรวม ส่วนใหญ่จะเป็นตัวชี้วัด ทางด้านสังคม ส่วนตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ได้จากการศึกษาเฉพาะสถานที่ ส่วนใหญ่จะเป็นตัวชี้วัด คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องส่วนบุคคล และใกล้ตัว และในด้านเทคนิควิธีการที่ได้มาของตัวบ่งชี้ คุณภาพชีวิต ส่วนใหญ่จะใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และนำมาวิเคราะห์หาค่าประกอบ ส่วนตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตที่ได้มาจากหน่วยงานราชการ จะใช้วิธีระดมความคิดเห็นของนักวิชาการ หลากๆแขนง เป็นผู้ร่วมกันกำหนดตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตขึ้นมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย